

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXIII

јул — август 1975.

Број 4

ОСНОВИ САВРЕМЕНЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ УСТАВНОСТИ У СВЕТАЛУ ОДЛУКА ДРУГОГ ЗАСЕДАЊА АВНОЈ-а

У области проучавања основа и порекла савремене југословенске уставности, одлуке II заседања АВНОЈ-а представљају и данас одређену идејно-теоријску и политичко-уставну инспирацију и подстицај. Разлоге за то треба тражити у чињеници што су ове одлуке донете у току изградње једног новог, на социјалистичким основама изграђиваног уставног и политичког система. И не само то. Штавише, као што је познато, одлуке II заседања АВНОЈ-а представљале су први револуционарни устав нове Југославије; оне су тако представљале и основне изворе новог уставног система. Као такве, оне су идејно и садржински уткане у низ начела и институција нове Југославије (1).

У одлукама II заседања АВНОЈ-а, о самом АВНОЈ-у, о условима који су омогућили познато дело АВНОЈ-а, у нас се доста писало. Додуше, више у склопу општих теоријских радова о карактеру и условима народноослободилачког рата и револуције, у радовима историографске обраде ослободилачког рата и револуције, а релативно мање непосредно о овим проблемима и то са становишта науке уставног права и политичког система.

У сваком случају, постоји једна и теоријска и практично-научна потреба да се врше даља проучавања ових подручја. Потреба произилази и из једног дубљег захтева: да се преко низа савремених институција, начела, политичко-моралних вредности од значаја за наш политички и уставни систем, шире истраже и открију њихово порекло и корени, полазећи при томе од визије југословенске социјалистичке револуције и одлука II заседања АВНОЈ-а.

I. Посебност путева социјалистичке револуције у Југославији условила изградњу основа и принципа активне социјалистичке демократије

(1) Југословенска револуција је у нашим условима представљала сложен и „вишеструк процес“. Она је била позвана да историјски захтев

(1) Овај рад представља у основи нешто измењен и допуњен текст посебног прилога у оквиру новог издања монографије „АВНОЈ — правно-политичка студија“, која ускоро излази из штампе у издању „Савремене администрације“, Београд 1975.

преображаја друштва у Југославији на социјалистичким основама омогући путем различитих видова самоодређења и ослобођења у борби против окупатора и њихових сарадника.

Револуција је у нашим условима представљала превасходно један ослободилачки процес радничке класе и радних људи, народа и нација од различитих видова отуђења, која је био проузроковао и одржавао предатри социјални и политичко-државни систем.

Вишеструко ослободилачки те зато дубоко хуманистички карактер, у условима борбе против окупатора и њихових сарадника, допринио је масовном карактеру социјалистичке револуције у Југославији. Такав карактер револуције претпоставља је стварање и развијање све сти маса о циљевима револуционарних процеса. Он је стога претпостављао активно учешће свих носилаца револуције и њихов релативно непосредан утицај на уређивање револуционарних токова. А те токове организовала је и водила Комунистичка партија Југославије под руководством друга Тита.

Само организовање и усмеравање токова револуције тражило је да се она и принципијелно и институционално изрази и афирмише преко једног новог система. Значи, да би се остваривало и остварило самоодређење, оно је захтевало одговарајућу активност, која је опет претпостављала и исказивала се кроз учешће односно партиципацију свих људи у тим активностима. То је условило стварање једног новог политичког и уставно-државног система. Заснован на широкој ослободилачкој акцији, тај систем је у својој бити био демократски. У том правцу се нужно даље развијао и учвршћивао.

Овакви револуционарни токови захтевали су новине у облицима, као и новине у битним принципијелним решењима. Тражили су и претпостављали новине у решавању односа између политичког система власти и друштва, оног његовог „већинског дела“, који је изводио револуцију.

Да би ослободилачки процес и сама борба за социјално и национално самоодређење били реални, они су нужно претпостављали „политцентризам“ у основној акцији. Међутим, истовремено су захтевали и основни друштвени „централизам“, који се на тај начин остваривао помоћу сталне „децентрализације“.

То су били разлози који су и омогућили и захтевали да се револуција „институционално“ оствари, поред осталог и путем једног новог специфичног федерализма, као и нове видове партиципације. Тада, природно, још није могло бити успостављено пуно самоуправљање у локалним заједницама. Међутим, дати су основи за развијање једног новог типа „народно-одборске самоуправе“. Ова нова самоуправа се у датим условима битно разинковала од локалне самоуправе у класичном смислу.

Револуција је ове институционалне проблеме решавала, пре свега, непосредно, стварајући својом праксом основе за даље начелно изграђивање и осмишљавање институција новог политичког система. У том смислу су и настале одлуке Другог заседања АВНОЈ-а, чија је концепција и садржина изражавала овакве друштвене токове.

(2) Основни циљеви револуције, формулисани у разним документима сводили су се на успешно остваривање ослобођења од окупатора.

Историјски посматрано, то је било повезано са ослобођењем човека и његових асоцијација, а посебно националних заједница, од разних видова отуђивања, вршених у оквирима предратног друштвеног уређења.

Да би се ови циљеви могли постићи, требало је створити одребене материјално-институционалне услове, руковођене новим принципима и вредностима који су изражавали тежње за новим творевинама револуције, а такође представљали и наставак оних идејних тековина и вредности које је била постигла дотадашња револуционарна пракса пролетаријата током 19. и 20. века.

Према томе, у различитим сплетовима околности уз решавање друштвених историјских противуречности, назирали су се и делом стварали нови односи у друштву. Они су, поред осталог, подстицали стварање и нових органа политичке власти у облику, пре свега, народноослободилачких одбора.

Нови систем власти био је нов и у класно-социјалном и организационо-политичком смислу. Социјалистички карактер револуције у условима народноослободилачког рата, опредељивао је и основни карактер власти и управљања, а тиме и основни карактер политичког система. Власт пролетаријата у савезу са осталим радним и народноослободилачким усмереним слојевима друштва.

Таква, у основи класно-пролетерска суштина власти, специфична диктатура пролетаријата, одређивала је, сагласно масовном носиоцу револуционарног процеса, и политичко-организационе облике. Ти облици, као што је речено, у ствари посебни облици диктатуре пролетаријата, изражавали су један шири процес самоодређења и претпостављали широко учешће „револуционарних“ и „народноослободилачких“ друштвених слојева.

У конкретним југословенским условима примене теоријских ставова и принципа произишких из Марксове визије Париске комуне и њених конкретних искустава теоријски уопштених, даље, октобарске револуције и праксе Совјета, ти основни облици били су народноослободилачки одбори.

Народноослободилачки одбори представљали су и облик и институцију широко постављеног „народног самоуправљања“; они су представљали и политичко-организациону основу целог система нове „народно-одборске власти“, одоздо до врха, зато што је и сама револуција остваривана одоздо у местима и градовима, развијала се даље у ширим регионалним размерама, те тако обухватила целу земљу.

Као посебан облик диктатуре пролетаријата, изграђиван на широкој основи народноослободилачког покрета (фронта), сами народноослободилачки одбори су представљали и основу историјског превазилажења класичног политичког начела народне суверености.

Принцип народне суверености, „дијалектички негиран“ у југословенским народноослободилачким и социјалистичко-револуционарним условима, добио је разитком народноослободилачких одбора ширу социјалну основу: све оне слојеве који су се, одредивши се за циљеве народно-

ослободилачког рата, определили у својој огромној већини и за саме ближе и даље историјске социјалистичке циљеве. А то су, поред радничке класе на челу покрета, били у већини сељаштво, напредна народноослободилачка интелигенција и други радни и народноослободилачки усмерени слојеви друштва.

Принцип народне суверености у таквим условима постао је, историјски узето, принцип који означава политичку основу нове власти радничке класе у савезу с осталим поменутиим друштвеним слојевима; постао је, даље, активан демократски принцип опредељен учешћем тих социјалних група и слојева, у процесима револуционарног самоодређења. Значи, претпостављао је активно учешће свих ових слојева у револуцији и оружаном ослободилачком рату, у мењању и организовању нове власти, остваривању њене историјски опредељење садржине, активно учешће у новом политичком животу који се у оквиру свих тих процеса развијао.

Из тих разлога се народноодборска демократија, прожимајући се све више социјалистичком садржином, остваривала као активна и „анти-посредничка“ демократија. Остваривала се путем једног специфичног политичког живота и активности и то не само на ослобођеним већ и на неослобођеним деловима територије. Тај нови политички живот, увек у оквирима народноослободилачке борбе, био је већ по природи ратно-револуционарног процеса, веома интензиван, тражио пуно учешће свих. То су разлози због којих је такав политички живот подстицао и може се рећи обезбеђивао активан политички систем и активну демократију.

(3) Револуционарни политички систем нове Југославије изграђивао се, пре свега, на основи народноослободилачких одбора. Они су, поред осталог, имали обележја једне демократске самоуправе. Током њихове изградње, та су се обележја несумњиво даље учвршћивала. Међутим, народноослободилачки одбори су по свом пореклу, начину образовања, месту у систему, структури и уопште улози, представљали организацију која је превазилазила оквири као и карактер класичне локалне самоуправе. И, то, пре свега, захваљујући улози и месту самих народноослободилачких одбора као основе политичког система власти и самоуправљања.

Захваљујући томе, народноослободилачки одбори су у неку руку били истовремено и „локални“ и „централни“, они су се налазили у „хијерархизованом“ поретку, а представљали истовремено и „антихијерархијске“ институције.

Самоуправни карактер народноослободилачких одбора давао је, бар у тенденцији такав самоуправни карактер целом систему. Он је деловао као такав, те утицао и на неке друге битне принципе и институције нашег система (2).

(2) На пример, утицао је на континуитет развоја у правцу активне демократије који ће касније изразити потпунија обележја самоуправљања; утицао је на карактер и правце развоја југословенског федерализма и политичко-територијалне аутономије; на разликотак скупштинског система у организацији власти и управљања; на карактер и структуру нашег правног система, укључујући у њега и извесне елементе аутономног права, итд.

Такав самоуправни карактер народноослободилачких одбора, и самоуправни карактер процеса политичког живота утицали су на изградњу низа институција, облика и начела непосредне и полунепосредне демократије, који су у нашим условима представљали институције и облике самоуправљања⁽³⁾.

(4) Како сам систем народноослободилачких одбора, тако и политички живот не би могли да се замисле без одговарајуће улоге Народноослободилачког фронта. У прво време, као што је познато, народноослободилачки одбори су у себи садржали, повезано, елементе једне опште-народне политичке организације и елементе власти и управљања.

Касније, после II заседања АВНОЈ-а, углавном, ове се „функције” раздвајају. Локалне организације Народноослободилачког фронта остале су и даље политички веома утицајне како на деловање самих народноослободилачких одбора, тако, и то, пре свега, и на политички живот. Штавише, организације Народноослободилачког фронта утицале су и на друге институције и облике новог политичког система. То је све допринело да Народноослободилачки фронт као такав, од самог почетка, будући да се изграђивао као облик самоуправљања, постане битан његов облик у току целог ратно-револуционарног периода.

То су били неки од момената у изградњи новог политичког система који су му дали одређена обележја и утицали на даље, па и неке савремене токове његовог развика. Они су, сем тога, давали посебност југословенском путу у социјализам и стварали неке од битних, али и специфичних обележја нове југословенске социјалистичке самоуправне уставности.

Ти моменти су на својеврстан начин институисали и ушли у садржину одлука II заседања АВНОЈ-а. На тај начин, преко остваривања тих одлука и других на њима заснованих аката и докумената, ови моменти су утицали и на наш друштвени развика.

II. Одлуке II заседања АВНОЈ-а као основе првог револуционарног устава нове Југославије

Одлуке II заседања АВНОЈ-а, у време када су донете и у условима у којима су донете, представљале су први, привремени, револуционарни и некодификовани устав нове Југославије. Заједно с одговарајућим одлукама земаљских антифашистичких већа односно скупштина, одржаним после II заседања АВНОЈ-а, оне су представљале, скоро све до доношења Устава ФНР Југославије од 1946. и устава народних република од 1946. и 1947. године, основне изворе новог уставног система и права.

Природно, ти извори су, законодавном делатношћу Председништва АВНОЈ-а и Привремене народне скупштине Демократске Федеративне Југославије, као и актима одговарајућих земаљских антифашистичких органа, били проширивани, мењани и допуњавани. Такође, извори новог

(3) То су, на пример, зборови бирача, даље, делегатски елементи у изборном систему, институција опозива, итд.

револуционарног уставног права у политичком смислу су били знатно шири и они се не могу свести искључиво на ове писане правне документе.

Када се расправља о одлукама II заседања АВНОЈ-а, тада мислимо природно и, пре свега, на четири основне одлуке овог заседања. Ове одлуке, заједно с Декларацијом као политичким документом, означавају ту нову уставноправну основу.

Овим одлукама, као што је показано, садржински се утврђивао: нови облик државног уређења као федеративно уређење; народноослободилачки одбори су посредно утврђени као основа тог новог државног уређења; одређивао се положај и организација највиших државних органа — АВНОЈ-а, његовог Председништва и Националног комитета ослобођења Југославије; одређивао се став у односу на међународно право и тадашње међународне односе, укидањем прерогатива влади у избеглишту, уз забрану повратка монарху до коначне одлуке народа на слободним изборима; успостављен је континуитет новог правног система и тиме *implicite* његов дисконтинуитет у односу на стари правни систем и др.

Одлуке II заседања АВНОЈ-а указују и потврђују стварање новог политичког система и државне организације. Такође, њихово доношење показује да су у питању били акти који су имали и садржину и значај, односно карактер уставних аката.

Истовремено, проучавајући саму револуцију и њене фазе, а посебно II заседање АВНОЈ-а, видимо, примењено на конкретне југословенске услове и услове II светског рата уопште, реализовање низа антиципација великих политичко-филозофских мислилаца, а посебно, као што је то већ раније истакнуто, Марксове, Енгелсове и Лењинове теоријске погледе и ставове, њихове визије о условима, путевима, облицима и законитостима изградње појединих фаза, принципа и институција.

Свакако да одлуке II заседања АВНОЈ-а нису настале независно од промењених односа снага у југословенском друштву, независно од основне победе саме револуције. Друштвени токови који су довели до промене у односима, пре свега, политичким односима власти и управљања, утврдили су путеве изградње основа новог политичког система. Они су утврдили и основе нових начела и институција. На тај начин, ови друштвени токови су утицали, основном победом саме револуције, на стварање једног новог система политичких и других односа, који је давао историјске основе новој уставности и једном новом уставу.

Народноодборски систем власти, који је већ јасно у свом даљем развоју претпостављао самоуправљање, даље, нови принципи организације те народноодборске власти, принципи федеративног уређења међунационалних односа у условима такве нове народне власти, као и низ других принципа и институција, — изражавали су јасно, не само промењене односе већ и само уређивање тих односа на новим основама. Они су давали, на тај начин, социјално-политичке и историјске основе стварном уставу и уставном систему нове Југославије. А саме одлуке II заседања АВНОЈ-а представљале су одраз овог стварног устава у смислу једног новог система односа који се изграђивао.

III. Одлуке АВНОЈ-а и стварање нове концепције федерализма на основи социјалистичке демократије и система НОО-а

Југословенска револуција је своје остварење, а сагласно томе и стварање новог политичког система, усмерила, поред осталог, на изградњу нових, на социјалистичким основима постављених, демократских односа међу нацијама применом начела самоодређења.

Овај принцип самоодређења са конкретним решењима, постављен у функцији општег револуционарног процеса и циљева самоодређења човека и његово социјално-економске, политичке и културне еманципације — уткиван је у све облике и институције.

(1) Основне институције револуције и новог политичког система и државног уређења добијају од самог почетка ратно-револуционарног процеса, обележја која одражавају „решавање националног питања”. Примера ради истакнимо да се то могло уочити код састава народноослободилачких одбора за чије чланове су бирани припадници свих народа, сагласно њиховом територијалном распореду. Даље, потреба за широм регионалном политичко-територијалном самосталношћу, на историјским и националним основама, налагала је убрзо стварање не само одговарајућих виших штабова народноослободилачких партизанских одреда, и, касније, војске, већ и централних односно главних народноослободилачких одбора, итд.

Револуција је била истакла начело федерализма на основи добровољности, равноправности, једнаког учешћа, самосталности и демократизма. Такви принципи и вредности, изграђивани су од самог почетка, а, сагласно одлукама II заседања АВНОЈ-а, цео политички систем и државна организација добијају јасно опредељена обележја федеративног уређења.

Проучавањем југословенске федеративне организације долази се до сазнања да су се у нашим условима појавили елементи „новог” у иначе класичном принципу федерализма. Обелодањујући то „ново” у једном специфичном облику социјалистичког федерализма, наша земља је пошла од позитивних искустава ранијих федерација, а посебно од револуционарних искустава лењинског совјетског федерализма.

У целини узето, те новине се, поред осталог, огледају:

(а) у изградњи федерализма у условима система народноослободилачких одбора, као основе новог политичког система Југославије и облика самоуправљања народа;

(б) у изградњи једног облика федерализма на релативно ширим демократским основама, него што је то било могуће раније;

(ц) у јасној тежњи да демократизам продре не само у односе у федерацији већ и у целокупне односе, јер су у питању такви друштвени односи који су, као стварно ослободилачки, водили активној и стварној демократији;

(д) то је водило постављању концепције федерализма као једног социјално-политичког процеса, а не неке статичке институције;

(е) све је то условило, а и било условљено чињеницом да је пракса „решавања националног питања” у Југославији и остваривања принципа федерализма указала на неке нове димензије у решавању међуна-

ционалних односа. Наиме, да то није једно искључиво политичко-институционално питање, већ процес све потпунијег социјално-историјског идентификовања нације у одређеним друштвеним условима.

Природно, ови нови елементи у концепцији федерализма били су условљени у основи социјалистичким друштвеним токовима. Идентификовање радничке класе Југославије и уопште радних људи било је условљено идентификовањем нација. Оно је, због тога, нужно било потпуније него раније, а то је утицало на квалитете федерализма и токове његовог развитка и учвршћивања. Одређена искуства и институције ранијих историјских револуционарних акција радничке класе су постојала. Међутим, у даљим условима је Комунистичка партија Југославије требало да утиче и сама организује акције у правцу таквог релативно новог и потпунијег идентификовања нација.

Познато је да је остваривање федерализма на основу решавања националног питања било историјски одређено. Развијало се у склопу процеса који је изражавао у основи тежњу ка стварној и активној социјалистичкој демократији, стварању самоуправних односа диктатуре радничке класе. А самоуправљање је, као што нам је познато, из начела социјализације економских и политичких односа касније постепено израсло у основни друштвени однос.

Поменуто је да је самоидентификовање нација и њених припадника нужно морало да се повезује с идентификовањем радничке класе и радних људи. На тај начин, остваривање југословенског федерализма постало је „релативно условљено процесом каснијег развитка друштвеног самоуправљања, чије се клнце јављају још у ратно-револуционарном периоду.”

На тај начин, југословенски федерализам је у току свог развитка, на основи народноослободилачких одбора, комуналног система и уопште друштвеног самоуправљања прерастао у самоуправни федерализам, у ком правцу га и данас свесно усмеравамо.

Овакви токови имају несумњиво своје клнце, а њих би, као што је поменуто, требало још шире и истовремено потпуније осветлити, у ратно-револуционарним токовима и императиву самоодређења нација, који је био повезан са самоодређењем радничке класе и свих радних људи. Све то било је у основи институисано одлукама II заседања АВНОЈ-а.

То су разлози зашто је током послератне социјално-политичке историје у југословенској пракси и идејном усмеравању од стране Савеза комуниста Југославије показан веома истанчан смисао за активне захтеве у изградњи и усавршавању федеративних облика и институција, за схватање федерализма као процеса који се свесном акцијом, на основу објективних потреба, мења, концептуално изграђује и допуњује.

(2) Одлуке II заседања АВНОЈ-а су представљале не само први, револуционарни устав нове Југославије. Оне су, истовремено, а с обзиром на начело федерализма, представљале и први облик устава с обележјима једног „федералног устава”. Обележја тог „новог устава”, односно одлука II заседања АВНОЈ-а иначе допуњених и другим „савезним актима” уставног значаја који су донети у овом периоду, показивала су,

с обзиром на њихово место у новом уставном и правном систему Југославије, да је била реч о „супремативном уставу“. Наиме, чињеница да су земаљска антифашистичка већа, посебним одлукама, политички одобрива рад својих делегација на II заседању АВНОЈ-а, указује и на то да су ова већа прећутно и посредно се сагласила с доношењем самих одлука АВНОЈ-а, као првог револуционарног устава нове југословенске федерације.

Не улазећи овде ближе у више или мање формална обележја једног федералног устава, овом приликом треба подвући још једну његову карактеристику која се може односити и на одлуке АВНОЈ-а. Наиме, сагласно мишљењима у низу теоријских дела о федерацији и федерализму, да је битна карактеристика федералног устава да садржински стварно примењује начело федерализма у уставном систему и државном уређењу, можемо, што се тиче одлука II заседања АВНОЈ-а, да уочимо и подвучемо да су оне, заједно с другим савезним актима уставног значаја, као и уставним актима земаљских антифашистичких већа и каснијим актима федералних јединица, такође уставног значаја, не само заснивале већ и у пракси остваривале основне облике, институције и обележја федеративног принципа у систему нове Југославије.

IV. Одлуке II заседања АВНОЈ-а и основе новог уставноправног система и нове демократске уставности

Револуција је значила за нас дубљи процес него што се то може свести на политички акт мењања власти у класном и политичко-организационом погледу.

Мада у првој фази, због својих историјских посебности, није битније мењала социјално-економске односе, револуција је ипак мењала низ односа у друштву, а међу њима и неке социјално-економске односе. Све те односе требало је правно уређивати.

(1) У складу с основним класним и историјским опредељењем, јер је била реч о процесу који се све више развијао примајући обележја социјалистичке револуције, уређивао се низ односа са различитих подручја живота на ослобођеним територијама. Ауторитет одређених облика и мера тог уређивања, утицао је, често у веома високом степену, на живот „народноослободилачки“ организоване, али још неослобођене територије.

То уређивање односа се, постепено, у условима стварања организације народноослободилачких одбора, све више „правно“ обликовало и учвршћивало. Народноослободилачки одбори, штабови партизанских одреда, виши војни штабови, главни народноослободилачки одбори и главни штабови за будуће федералне јединице, те на крају и Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије као и касније АВНОЈ преко свог Извршног одбора доносили су различите акте којима су се уређивали основи и организација новог система власти, а такође уређивале и различите „ситуације“. Такви акти, а међу њима доста често и прописи, доносили су се на целој ослобођеној територији, почев од 1941. године па надаље.

Од тада се континуирано доносе прописи у циљу уређивања односа у различитим областима, чиме суштински посматрано, почиње шири процес изградње новог права у условима стварања и обликовања новог политичког система и државног уређења.

При томе, као и у односу на друга подручја изградње, треба подвући улогу и идејни утицај КП Југославије као организатора саме револуције, у доношењу аката и прописа како у „централним”, тако и у „локалним” размерама. Интензитет и ширина примене тих прописа показују у којој мери се остваривало њихово поштовање. Сама примена тих прописа представљала је и у себи садржавала процес „стварања новог права”. Поред доношења поменутих прописа, од значаја је имати у виду и чињеницу да је доношење аката и предузимање низа мера од стране народно-ослободилачких одбора и војних органа, остваривано у складу с обичајима и „народном правном свести”, уз евентуално, и то у каснијем периоду рационално-техничко коришћење правила старог права. То коришћење се заснивало на „легитимисању” таквих „правила” од стране новог правног поретка који се изграђивао и учвршћивао.

Сви ови моменти су несумњиво утицали на свест народа о „новом праву”. То је често имало већи утицај од низа других момената револуције, која је, заправо, захваљујући свести о нужности њеног остваривања продрла дубоко у поре новог политичког, социјално-економског и уопште социјалног живота на ослобођеним и неослобођеним територијама.

То је био процес који је заједно с процесом стварања народноослободилачких одбора, као суштински повезаним процесима, успео да се прошири и у великом степену оствари на целој територији Југославије и то пре њеног коначног ослобођења.

(2) На таквим основама био је решаван и решен однос између револуције и новог политичког система и правног поретка, с једне, и старог система, с друге стране. Револуција је условљавала тај однос, укидањем континуитета новог са старим поретком, још од самог почетка народно-ослободилачког рата. Одлуке II заседања АВНОЈ-а су коначно, имплиците, укинуле принципијелно и скоро интегрално стари правни поредак. Елементи каснијег „паралелизма” у представљању Југославије у међународним односима, укључујући и одговарајуће елементе који су се формално задржали у новом систему, нису никада могли да битније успоре, а камоли да утичу на процес и акте интегралног укидања старог правног поретка.

/ Тај процес је био веома сложен. Ипак, у основи се огледао у следећем: прво, на основу саме чињенице што су поменуте одлуке II заседања АВНОЈ-а представљале нови Устав, који је револуционарним путем дошао на место старог југословенског Устава, те на тај начин укинуо и стари поредак који се формално заснивао на том Уставу и био од њега легитимисан. Друго, потврдом једног својеврсног континуитета и то стварањем новог правног поретка, посебно опет одлукама II заседања АВНОЈ-а.

Ове одлуке су показивале прави домашај резултата револуције и уставноправно су потврђивале стварање новог политичког система и државне организације. А тиме и новог уставноправног система.

Цела каснија „нормативна делатност“ показивала је да се она заснива на „новом континуитету“ правног поретка, ствараног и створеног у народноослободилачком рату и револуцији. Тај нови поредак се, додуше, по својој структури развијао доста неравномерно и непотпуно, што је опет стварало одређене тешкоће у уређивању низа ситуација, а нарочито појединих.

Из тих разлога је, као што је познато, донета Одлука Председништва АВНОЈ-а о укидању и неважности свих правних прописа донетих од стране окупатора и њихових помагача за време окупације; о важности одлука које су у то време донете; о укидању правних прописа који су били на снази у часу непријатељске окупације. Ова одлука је донета, почетком 1945. године. Мада је значај ове одлуке био несумњив, што се показало нарочито у каснијем периоду, када је она, после доношења Устава ФНРЈ од 1946. године, уз одговарајуће измене и допуне, била донета као законски акт. Ни тада овај акт није ни у ком случају био изменио „став“ новог правног поретка у односу на стари, „став“ који су принципијелно биле утврдиле одлуке II заседања АВНОЈ-а. Ова одлука је, у датим условима, који су налагали да се бржим ходом изграђује нови правни систем, имала, поред осталог, и један својеврстан „интерпретативан“ и „допуњујући“ карактер ближег утврђивања неких односа чији су основи постављени и који ће се, даље, изградњом тог новог правног система, проширивати и употпуњавати. Уосталом, то је већ непосредно после тога показала веома плодна нормативна и законодавна делатност Председништва АВНОЈ-а, као и председништва земаљских антифашистичких већа.

(3) Југословенска револуција, укидајући важност старог правног система, није ни у ком случају била заузела негативан став у односу на право као такво. Напротив, мењајући постепено, али коренито, друштвене односе, она их је уређивала на новим основама и сагласно новим принципима.

Концепција новог права, изражена једним делом и у тадашњим одлукама, законима и другим актима и декларацијама, у свом класном одређењу и историјској условљености, постепено се остваривала у мери у којој су се остваривали основни циљеви социјалистичке народне револуције у Југославији. Основу за такав развитак су, као што је и раније поменуто, несумњиво утврдиле одлуке II заседања АВНОЈ-а.

У сваком случају, ове одлуке, као први и основни револуционарни уставни акти, заједно с осталим актима уставног значаја, како у друштвено-политичком, тако и у правном погледу, представљају основе стварања и развика једне нове социјалистичке уставности у Југославији. Ова нова уставност је у процесу свог развика, остваривања и афирмисања, изражавала тежњу даљег мењања традиционалних обележја класичне уставности. У свом континуираном развикау до данас, она је то и доказала.

Полазећи од Марксове критике анализе историјског односа устава и демократије, међусобне повезаности ових двеју категорија, нова југословенска уставност, у условима стварне и активне социјалистичке демократије, антиципиране и подстакнуте социјалистичком револуцијом, а

касније све више у самоуправљачком смислу испољавана, допринела је да се у нашим југословенским условима, у новом светлу, постави однос устава и социјалистичке самоуправне демократизације; однос између устава и самоуправљања.

У складу с тим, и уставност као један објективан однос и демократски политички и правни принцип уређивања односа, која се остварује у таквим условима, добија нова обележја, јер изражава, пре свега, процес једне демократске социјализације политичке власти. И југословенска револуција у целини и одлуке II заседања АВНОЈ-а у целини, заједно са осталим тадашњим „изворима новог уставног права“, а потврдом народноодборског система власти и првих облика народног самоуправљања, потврдом добровољног, равноправног и демократског федерализма и низа других основних демократских принципа, чији је значај тек данас дошао до пунијег израза, указали су на путеве развитка нове југословенске уставности као демократског друштвено-политичког начела. Такође, у складу с овим аспектом уставности, долазио је до израза, испољаво се и афирмисао се и други аспект уставности као правног начела, који је развијао на тим основама одређене облике и одговарајуће механизме заштите друштвено-политичког и уставног система.

В.

Ово су само нека у низу питања, везаних за истраживање улоге и значаја АВНОЈ-а и његових одлука. Заједно с другим, ова питања показују у којој мери подручје револуције, II заседања АВНОЈ-а и његових одлука пружају увек могућности за дубље анализе. Истовремено, то показује научну актуалност ових питања, којима се осветљавају порекло и извори нашег савременог политичког система, новог правног поретка, уставног система и уставног права итд. (4).

На крају, то показује, такође, да није могуће научно проучавати основе, начела и институције нашег самоуправног и федеративног политичког и уставног система, без истраживања њиховог порекла и путева развоја које је поставио АВНОЈ својим одлукама и целокупном делатношћу.

Др Војислав Симовић

(4) Вид. „О актуелности проучавања одлука Другог заседања АВНОЈ-а“, објављено у овом часопису бр. 3—4, 1968.

РЕЗЮМЕ

Основы современной югославской конституционности в свете решений Второй сессии АВНОЮ

В области изучения основ и источников современной югославской конституционности, решения Второй сессии Антифашистского веча народного освобождения Югославии (АВНОЮ) являются и сегодня определенной идейно-теоретической и политическо-конституционной побуждающей инспирацией. Причины этому следует усматривать в обстоятельстве, что помянутые решения были приняты в ходе создания новой, на социалистических основах, строящейся конституционной и политической системы. Как известно, решения Второй сессии АВНОЮ представляли „первую революционную конституцию новой Югославии“. Они также представляли и основы, источники новой конституционной системы. По этим причинам, они идейно и своим содержанием были заложены в ряд начал и институций новой Югославии.

Исходя из этой точки зрения, автор в рамках данной статьи рассматривает некоторые проблемы, представляющие, по его мнению, особое значение: в первую очередь особенность путей социалистической революции в Югославии, обусловившая создание основ и начал активной социалистической демократии; затем указал, что решения Второй сессии АВНОЮ в подобных условиях являлись основами новой „революционной конституции“ Югославии; конституционный характер помянутых решений он также рассматривал и в функции создания новой концепции федерализма на основах социалистической демократии и системы народноосвободительных комитетов; наконец, он указал, что данные решения нельзя рассматривать обособленно от создания новой конституционно-правовой системы, нового права и новой демократической конституционности.

Таким образом, автор осветил лишь некоторые вопросы, представляющие значение для исследования роли АВНОЮ и его решений. Вместе с остальными вопросами они говорят нам, насколько научная область революции и Второй сессии АВНОЮ являются актуальной для дальнейших и новых исследований. Современную конституционную систему нельзя изучать без исследования ее революционных корней и путей, заложенных решениями АВНОЮ.

SUMMARY

The Basis of the Yugoslav Constitutionality in the Light of the Decisions of the Second Session of the AVNOJ

The Decisions of the Second session of the AVNOJ (Anti-fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia) represent even to-day certain theoretical, political and constitutional inspiration and incentive in studying the basis and origin of the contemporary Yugoslav constitutionality. Reasons for that should be searched for in the fact that these decisions have been made during the creation of a new constitutional and political system built on the socialist basis. As it is known, the decisions of the second session of the AVNOJ have represented the first revolutionary constitution of new Yugoslavia. Thus they have also represented the basic sources of the new constitutional system. For these reasons, their ideas and contents are woven into a series of the principles and institutions of new Yugoslavia.

Starting from such attitude, the author has considered within the frame of this treatise some, in his opinion, particularly significant problems: first, the particularity of the ways of the socialist revolution in Yugoslavia causing the building of the basis and principles of an active socialist democracy; further on, the author has showed that the decisions of the Second

session of the AVNOJ, made in such conditions, were the basis of the new »revolutionary constitutional«; he has also considered the constitutional character of these decisions in their function of building a new conception of federalism based on the socialist democracy and system of national liberation committees; finally, he has showed that these decisions cannot be studied apart from the creation of the new constitutional and legal system, new law and new democratic constitutionality.

In this way, the author has answered some of the questions relevant for studying the role of the AVNOJ and its decisions. Together with other ones, they show to what extent the scientific field of Revolution and the Second session of the AVNOJ is important for further and new research; the contemporary constitutional system cannot be studied without researching into his revolutionary roots and ways formed by the AVNOJ.

RÉSUMÉ

Les fondements de la constitutionnalité yougoslave contemporaine à la lumière des décisions de la deuxième session du Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie

Dans le domaine de l'étude des fondements et de l'origine de la constitutionnalité yougoslave contemporaine, les décisions de la deuxième session de Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie représentent encore aujourd'hui l'inspiration et le stimulant déterminé idéologico-théorique et politico-constitutionnel. A ce sujet il faut chercher les raisons dans le fait que ces décisions ont été adoptées au cours de l'édification d'un nouveau système constitutionnel et politique sur les fondements socialistes. Comme il est notoirement connu, les décisions de la deuxième session du Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie représentent la première constitution révolutionnaire de la nouvelle Yougoslavie. Elles représentent aussi les fondements des sources du nouveau système constitutionnel. C'est pourquoi leur idéologie et leur contenu sont fortement empreints dans une série de principes et d'institutions de la Nouvelle Yougoslavie.

En partant d'une telle attitude, l'auteur a examiné dans le cadre de cet article certains problèmes qui sont, selon son opinion, de la plus haute importance, premièrement, la particularité des voies de la révolution socialiste en Yougoslavie qui a conditionné l'édification des fondements et des principes de la démocratie socialiste active; ensuite il a démontré que les décisions de la deuxième session du Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie dans de telles conditions étaient la base de la nouvelle »constitution révolutionnaire« de la Yougoslavie; de même il a examiné le caractère révolutionnaire de ces décisions dans la fonction de la formation d'une nouvelle conception du fédéralisme sur la base de la démocratie socialiste et du système des comités de libération populaire; à la fin il a expliqué qu'il est impossible d'examiner ces décisions séparément de la formation du nouveau système juridico-constitutionnel, du nouveau droit et de la nouvelle constitutionnalité démocratique.

De cette manière l'auteur a élucidé seulement un certain nombre de questions qui présentent de l'importance pour la recherche du rôle du Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie et de ses décisions. Avec les autres questions celles-ci font ressortir dans quelle mesure ce domaine scientifique de la révolution et de la deuxième session du Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie est actuel pour les études nouvelles et ultérieures; le système constitutionnel contemporain ne peut pas être étudié sans la recherche de ses racines et de ses voies révolutionnaires que le Conseil antifasciste de libération populaire de Yougoslavie a établies.